

tu věnovala opravdu detailně a uvádí nejen podrobné demografické, ale i sociální charakteristiky židovské komunity.

Dvacátý pátý svazek Historické demografie potvrdil, že český historickodemografický výzkum je na vysoké úrovni, i když se bohužel mezi badateli v sociálních vědách těší spíše okrajovému zájmu. Jedná se o zajímavé čtení, které může obohatit nejen historické demografy a historiky, ale lze je doporučit všem, kdo se zajímají o sociální vývoj českých zemí.

Dana Hamplová

Břetislav Horyna: *Idea Evropy*

Praha, Argo 2001, 209 s.

Kniha brněnského filozofa a religionisty Břetislava Horyny je inspirující četbou pro každého, kdo cítí určitou prázdnotu, frázovitost a bezradnost skrytou za neustále opakovanými hesly o naší cestě do Evropy. Autor si na rozdíl od politiků dal tu práci a zamyslel se nad tím, co vlastně tak často skloňovaná Evropa dnes znamená a co znamenala v minulosti. Čtenáři se tak potvrzuje jeho tušení, že ona Evropa není po stránce kulturní, náboženské ani politické vymezitelná o nic jasněji a jednoznačněji než po stránce geografické.

Autor provází čtenáře následnými fázemi vývoje na evropském subkontinentu. Sleduje přitom proces postupného ustavování evropského pocitu nadřazenosti vůči druhým, pocitu spojeného s nároky na právo misijního působení navenek, které se tak snadno svrhávalo a svrhává v právo trestat a podmaňovat si každou jinakost. Tuto vnější expanzivnost zachycuje Horyna v kontrastu s vnitřním puzením nalézat nepřijatelnou jinakost také uvnitř hradeb a zde ji překonávat tím, že bude známkována jako hereze a bez mlosti vylučována.

Tuto logiku rozvíjí autor na dějinném půdorysu, kde se postupně střídá stará Evropa kmenové rozrůzněnosti, křesťanská Evropa se svými direktivně univerzalistickými nároky, Evropa globálně expandující modernity a posléze dnešní Evropa ambicí, jež přicházejí na samém konci dějin.

Autor polemizuje s těmi, kdo by chtěli hledat jednotící princip Evropy v monistickém duchu křesťanství. Ukazuje, jak právě křesťanství zcela programově prosazovalo onu netolerantnost k jinakosti a jak ve jménu nekompromisně monopolních nároků na jedinou pravdu, na jedinou správnou cestu posiluje vylučovatelskou a potlačovatelskou mentalitu.

Evropskou linii potlačování barbarství navelek a vylučování hereze uvnitř sleduje pak Horyna v moderních dobách, kdy jedno i druhé se dlouho skrývá pod heslem pokroku a pevné víry v emancipaci a také v rozum, jež dokáže ve svých umělých racionalizacích hravě skryt i emancipaci od rozumu. Polovičitost vlastní civilizace a současně posedlost civilizováním druhých se tak jen navzájem posilují a umocňují. V myšlence rozvíjení ekonomicky zaostalých je pak nalezen dokonalejší moderní přepis původně náboženského stereotypu o méněcennosti pohanů, které je nutno s patřičnou pompou pokřtít moderními technologiemi, aby mohli být zasvěceni do kultu nekonečného a všemocného růstu a tím získali naději na ekonomickou spásu v království věčné prosperity.

V kontextu těchto úvah a tohoto filozofického dějinného schématu vnímaného manheimovsky jako zápas o dominantní interpretaci světa klade Horyna řadu naléhavých otázek: Jaká Evropa má být naší vlastí? A je po zkušenostech s nacionalismem vůbec žádoucí, abychom jednoduše jednu vlast nahradili druhou, více prosperující? A čím pro nás Evropa bude, pokud se nám ani z moci úřední ve vlast proměnit nedokáže? Břetislav Horyna ve své knize přináší mimo jiné zajímavý pohled na globalizaci jako na produkt evropského jednání, který se osamostatnil a ožil svým vlastním životem, na němž se Evropa již v určujícím smyslu nepodílí, vůči jehož odvráceným stránkám naopak zatím marně hledá ochranu. Globalizace je nechtěný potomek minulého evropocentrismu, jenž se hlásí o své dědické nároky nevhodně právě v době, kdy *Evropa se opět stává nejmenší provincií tohoto světa*. Evropa, z níž pochází vše, co globalizace potřebovala ke svému rozletu, ocitá se ve věku globalizace náhle v pozici, těch, kdo jsou snadno postradatelní. Odtud pak přichází další mocný im-

puls k deformování Evropy alespoň do podoby středně velkého společného trhu.

Evropa se v této situaci chová jediným způsobem, který má z dějin zažítý. Opět vábí všechny svým univerzalismem a současně se na všechny strany ohraničuje, aby se uzavřela ve své privilegovanosti. To však již žijeme v době, kdy klasická filozofie dějin zažívá svůj (pro někoho více, pro někoho méně) šťastný konec, čímž zároveň končí role Evropy jako autorizovaného vypravěče. Evropa se dostává do silně povědomé situace, a sice do pozice archaické kultury, na kterou je odněkud zvnějšku vyvíjen tlak, aby změnila své vlastní instituce, chce-li vůbec přežít. Bumerang globalizace zde dopadá bez paragonu, zcela nekompromisně.

Zdánlivě paradoxně tím Evropa ovšem získává šanci stát se konečně sama sebou, aniž by hledáním své identity obtěžovala zbytek světa, tak jak to činila nesčetněkrát v minulosti. Díky tomu, že přichází o vše ostatní, dostává konečně šanci oživit ty prvky své vlastní zkušenosti, které byly z hlediska jejího vyprávění dříve vždy jen okrajové a epizodické. Ziskává možnost, ocenit sama v sobě různost, kterou u druhých v minulosti tak systematicky potlačovala, ocenit jinakost, kterou ze sebe zatím vždy s odporem vyvrhávala.

Evropa nezaslouží za svou minulou pošetilou pýchu nejvyšší trest. Bylo by dobré, kdyby mohla zůstat světu zachována jako jedna z možností. Proč by měl ostatně svět o jakoukoliv ze svých možností přijít? Zároveň však autor ve čtenáři udržuje pochyby, zda se Evropa náhodou umíněně nechystá vyhlásit si svůj ortel nad sebou sama. Došlo by k tomu v případě, že by její integrace měla znamenat pouze ochranu Evropy před její vlastní jinakostí a před jinakostí druhých.

A zde přichází na mysl řada dalších nepřijemných, ale důležitých otázek. Lze Evropu převést na jediného společného jmenovatele, aniž by se tím zároveň nevytratilo to nejcennější, co Evropa může perspektivně nabídnout, tedy své pokání v podobě respektu k různosti? Není náhodou hospodářské propojení, jež se stává osou Evropy, tím nej cyničtějším popřením evropanství a pouhým výrazem její bezpodmínečné kapitulace před amerikanizací? Lze evropskost definovat natolik jednoznačně, aby bylo možno administ-

rativně rozhodnout, nakolik uchazeč vyhovuje? Neskývá se za tímto postupem jen staré evropské potlačovatelsví jinakosti a vylučování? A co chceme vlastně v Evropě přednostně rozvíjet: toky zboží, společnou měnu, společnou obranu anebo společnou kulturu? A nebyla by společná evropská kultura pouze popřením mozaiky kultur, z nichž se tato část světa původně skládala?

Nad knihou se čtenáři neustále vybavuje úvodní bájný příběh, podle něhož ti bratři, kteří svoji sestru, unesenou princeznu Evropu, nejintenzivněji na špatných místech hledali, nenalezli vůbec nic. Zda politici v Bruselu i jinde hledají na tom správném místě, zůstává s velkým otázníkem. Je to otázník tím naléhavější, čím menší je naděje, že si právě takovou otázku politici kládou.

Jan Keller

Robert K. Merton: Studie ze sociologické teorie
Praha, Sociologické nakladatelství 2000, 285 s.

Sociologické nakladatelství SLON mělo mimořádně šťastnou ruku, když jako první svazek v rámci své edice Moderní sociologické teorie vydalo výběr sedmi statí z díla živoucí legendy světové sociologie R. K. Mertona. V mistrném doslovu podává odborný portrét amerického sociologa Miloslav Petrušek, který rovněž referuje o tom, jak se stalo, že český čtenář se může v překladu seznámit s tímto klasikem sociologie 20. století s opravdu velkým zpožděním například za čtenářem maďarským či srbsko-chorvatským, nemluvě již o čtenáři japonském a čínském.

Český sociolog si přečte výbor z Mertona ve své mateřštině jistě především proto, aby se definitivně přesvědčil, zda při svém opakovaném pročítání Mertona v originálu přece jen něco nepochopil špatně a nezkomolil. Při hodnocení Mertona a jeho díla můžeme jen stěží dodat něco nového a objeveného k zasvěcenému rozboru Petruskovu. Zamysleme se tedy alespoň nad tím, co vlastně znamená, chápeme-li spolu s Petruskem Mertona jako posledního klasika moderní sociologie.

Je jen stylové, pokud Mertonovy slavné eseje o sociální struktuře a anomii či o byrokratic-